

1. Congrescentrum Het Turfschip zoals het in 1969 werd opgeleverd. (Foto: H. Chabot, collectie Stadsarchief Breda 19730897)

Opkomst en ondergang van Congrescentrum Het Turfschip in Breda (1961-1999)

door

Peter van de Steenoven

Inleiding

Congrescentrum Het Turfschip aan het Chasséveld in Breda was gedurende een kleine dertig jaar de plaats waar vele publiekstrekkende evenementen plaatsvonden. Van carnaval tot klassiek concert, van speelinstuif tot Beneluxbeurs, van partijcongres tot Jazz Festival, elke oudere Bredenaar heeft zo zijn herinneringen aan het zalencentrum dat in 1999 werd gesloopt.

Begin jaren zestig werd het initiatief genomen tot de bouw van de congres- en tentoonstellingsruimte. Ondanks het aanvankelijk algemene enthousiasme en de vele activiteiten die er hebben plaatsgevonden was het beheer van het complex van begin af aan een hoofdpijndossier voor het gemeentebestuur. In dit artikel geef ik een impressie van de betekenis die het Turfschip heeft gehad voor het culturele en maatschappelijke leven in Breda in de periode 1969-1999 en probeer ik te verklaren waarom het centrum politiek zoveel problemen heeft veroorzaakt en uiteindelijk ten onder is gegaan.

Een trage start

Juni 1961 legden Burgemeester en Wethouders van Breda (B&W) de gemeenteraad vertrouwelijk een nota voor waarin zij voorstelden om op het Chasséveld een gecombineerde congres- en tentoonstellingsruimte ten behoeve van handel en industrie te bouwen.¹ Omdat een dergelijke accommodatie in Breda ontbrak, gingen volgens het college allerlei evenementen aan de stad voorbij. Het congrescentrum moest samen met een nieuwe schouwburg, een nieuw stadhuis en het cultureel centrum de Beijerd het 'civic centre' van Breda gaan vormen. Het Bredase bedrijfsleven stond achter het plan voor een congres- en tentoonstellingshal. Een vijftiental ondernemingen was namelijk bereid de eerste tien jaar garant te staan voor de helft van het verwachte jaarlijkse exploitatieverlies. Het organisatiebureau Bakkenist, Spits en Co uit Amsterdam had de opdracht gekregen de exploitatiemogelijkheden van een congres- en tentoonstellingsruimte in Breda te onderzoeken. De bouwkosten werden, uitgaande van een gebouw van 3000 m², geraamd op 1,2 miljoen gulden. Het maximale jaarlijkse exploitatieverlies werd geschat op 84.000 gulden.

Een maand later behandelde de gemeenteraad het voorstel tot deelname in de op te richten N.V. Het Turfschip. Het kapitaal zou voor zestig procent door de gemeente en voor veertig procent door de Kamer van Koophandel worden ingebracht. Breda had een

congres- en tentoonstellingsruimte nodig om de ambitie van de stad om een centrumfunctie in West-Brabant én in de Benelux te vervullen te kunnen waarmaken, aldus het college van B&W. Tijdens de discussie in de raad vroegen enkele raadsleden zich al wel af of het exploitatieverlies niet veel te laag werd ingeschat en of de realisering van het congrescentrum niet ten koste zou gaan van de plannen voor een nieuwe schouwburg. Toch stemde uiteindelijk slechts één raadslid tegen het voorstel van het college.²

De daadwerkelijke bouw van de congres- en tentoonstellingshal zou echter nog vele jaren op zich laten wachten. Een halfjaar na het eerste raadsbesluit liet burgemeester W. Geuljans in zijn nieuwjaarstoespraak doorschemeren dat hij niets meer zag in multifunctionele gebouwen.³ Enkele maanden later stuurden B&W een brief naar de gemeenteraad waarin zij mededeelden dat zij het uitgangspunt voor het te bouwen Turfschip geheel hadden gewijzigd. Het complex moest uit een tentoonstellingsruimte en een aparte congreszaal gaan bestaan, die ook geschikt moest zijn voor muziekuitvoeringen en feesten. Daardoor zou het complex beter te exploiteren zijn. Het architectenbureau Oomes en Bogaert had daarvoor al een voorlopig schetsplan voorgelegd aan de raad van commissarissen van Het Turfschip.

Het college verwachtte dat de raad ook met dit plan zou instemmen hoewel het een aanzienlijk grotere investering vroeg. Het bedrijfsleven had echter enthousiast gereageerd. Behalve de vijftien bedrijven die zich al garant hadden gesteld, waren nog zestien andere Bredase ondernemingen bereid gevonden om risicodragend deel te gaan nemen. De belangrijkste daarvan was de brouwerij De Drie Hoefijzers die toezegde gedurende tien jaar jaarlijks 30.000 gulden bij te dragen als zij het bier mocht leveren en twintig dagen per jaar het gebouw ter beschikking kreeg voor bierfeesten.⁴ September 1962 stelden B&W de gemeenteraad voor zich garant te stellen voor een lening van 4.172.000 gulden ten behoeve van de bouw van het complex. Het college verwachtte met de gewijzigde opzet van het gebouw een veel intensiever gebruik, waardoor de exploitatie ook gemakkelijker zou worden. De gemeenteraad had opvallend weinig moeite met de verdrievoudiging van de vereiste investering, zij ging unaniem akkoord met het voorstel.⁵

Maar er werd voorlopig nog niet gebouwd want het Rijk had de plannen nog steeds niet goedgekeurd. Er was al wel een directeur benoemd, Hans van Male, maar die had nog niet zoveel te doen. Vandaar dat de gemeenteraad hem in augustus 1963 tevens tot tijdelijk directeur van de stadsschouwburg benoemde.⁶ Bij de algemene beschouwingen in de gemeenteraad in december 1965 was er nog steeds geen zekerheid over het moment waarop met de bouw van het Turfschip kon worden gestart. Wel moest burgemeester Geuljans meedelen dat de geraamde kosten inmiddels waren opgelopen tot zes miljoen gulden. De burgemeester bleef het project echter zien als een belangrijk onderdeel van het beoogde civic centre van de stad en hoopte dat in de loop van 1966 met de grondwerkzaamheden kon worden begonnen.⁷

Januari 1966 verscheen in de *Bredasche Courant* een groot artikel over het te bouwen congres- en tentoonstellingsgebouw. Er was inmiddels goedkeuring van het Rijk, maar er was nog overleg nodig met de ondernemingen die zich garant hadden gesteld over de naar zes miljoen gestegen bouwkosten. Ook moest de bouw nog worden aanbesteed. De toonzetting van het artikel was positief: het zou een uniek geheel worden met bijzonder aantrekkelijke mogelijkheden. De directie verwachtte dat de tentoonstellingshal tweehonderd dagen per jaar bezet zou zijn. Uitvoerig werden ook de faciliteiten voor de congreszaal en de horeca beschreven.⁸

December 1966 verscheen er in de plaatselijke pers voor het eerst een artikel dat vraagtekens zette bij het te bouwen congres- en tentoonstellingscentrum. *Dagblad De Stem* haalde uitvoerig een bestuurslid van de KVP-afdeling Boeimeer aan, accountant J. Mosheuvel, die het gemeentebestuur ocriep te stoppen met het project. Mosheuvel schreef met een zeer vooruitziende blik letterlijk 'Mocht u onverhoopt toch Het Turfschip willen doorzetten, bereidt u er dan op voor dat dit schip – zo het ooit van stapel loopt – in de modder van grote tekorten zal komen vast te zitten'. Hij baseerde zijn pessimisme op de almaar stijgende bouwkosten. Ook verwachtte hij dat de bezettingsgraad veel lager zou worden dan werd voorgespiegeld vanwege het ontbreken van voldoende hotelaccommodatie en de slechte bereikbaarheid van de stad.⁹

2. Op 17 januari 1972 werd de snelweg naar Antwerpen officieel geopend. Daartoe was er een samenkomst in de congressaal van Het Turfschip. In het midden van de foto zit koningin Juliana, rechts naast haar koning Boudewijn van België. De nieuwe snelweg moest bijdragen aan het succes van Het Turfschip als ontmoetingsplaats voor de Benelux. (Foto B. Speekenbrink, collectie Stadsarchief Breda 19720587)

Een maand later legden B&W de gemeenteraad niettemin een voorstel voor om het gegrandeerde bedrag voor de bouw van het congres- en tentoonstellingscentrum te verhogen naar zeven en een half miljoen gulden. Men verwachtte een bezettingsgraad van 59% en een maximaal jaarlijks exploitatietekort van f 262.000. De gemeenteraad had nu wel de nodige vragen en er volgde een speciale vergadering. Toch ging de raad vrijwel unaniem akkoord met het voorstel van B&W. Een grote meerderheid in de raad stond nog steeds achter de doelstelling van het project en accepteerde als verklaring voor de gestegen kosten de enorme geldontwaarding en prijsverhogingen in de voorafgaande jaren.¹⁰ Mei 1967 keurde Gedeputeerde Staten dit raadsbesluit goed en kon er met de bouw worden begonnen, 9 november van dat jaar gingen dan eindelijk de heipalen de grond in.

| Bestuurlijke vertwijfeling

In de periode dat het Turfschip werd gebouwd verzezen er elders in Nederland ook nieuwe congrescentra: een nieuw groot congrescentrum in Den Haag, de Martinihal in Groningen, het Beatrixgebouw in Utrecht. Kon Breda die concurrentie wel aan? Het *Algemeen Handelsblad* schreef dat de geringe hotelcapaciteit Breda wel eens parten zou kunnen gaan spelen. Sommige gemeenteraadsleden begonnen zich zorgen te maken over de gevolgen van de activiteiten van het Turfschip voor de exploitatie van de stadsschouwburg.¹¹

Het Turfschip werd op 12 december 1969 officieel geopend door de burgemeesters van Rotterdam en Antwerpen. Zij goten emmertjes Maas- en Scheldewater in een groot vat als symbool voor de bindende functie van het nieuwe Bredase congrescentrum voor België en Nederland. Later werd dit vat wel uitgelegd als de bodemloze put die het congrescentrum vormde voor de portemonnee van de gemeente Breda. Nog voor de feestelijke opening vond het eerste congres plaats in het Turfschip, van de katholieke artsenvereniging. In oktober werd er ook al een Benelux jaarbeurs georganiseerd. Dat was wat het management ambieerde. Er volgden echter lang niet zoveel congressen als waarop was gerekend.

3. Beneluxbeurs in het Turfschip. Deze beurs werd een groot aantal jaren gehouden in de tentoonstellingshal. (Foto BN De Stem/Johan van Gulp, collectie Stadsarchief Breda JVG19781029002)

De congreszaal had daarentegen een hogere bezettingsgraad omdat deze ook geschikt was gemaakt voor muzikuitvoeringen. Het Brabants Orkest was vanwege de goede akoestiek vanaf de oplevering van het gebouw een enthousiaste gebruiker van het Turfschip. Ook het Breda Jazz Festival koos vanaf de start in 1971 het Turfschip als centrale locatie.

4. Optreden van Het Brabants Orkest in het Turfschip op 18 augustus 1972. (foto BN De Stem/Johan van Gorp, collectie Stadsarchief Breda JVG19720818044)

De extra investering in de akoestische kwaliteit van de zaal bleek een goed besluit. Maar nog geen jaar na de opening meldde Dagblad De Stem dat het congres- en tentoonstellingscentrum in ernstige financiële moeilijkheden verkeerde. De bouwkosten waren uiteindelijk nog hoger uitgevallen dan bij de start van de bouw was begroot en het exploitatietekort zou in het lopende jaar oplopen tot één miljoen gulden in plaats van de geraamde twee ton. De Stem refereerde aan de waarschuwing van Mosheuvel vier jaar daarvoor. De redactie gaf een kritisch commentaar over de gang van zaken in het net een jaar geopende Turfschip. Zij gispte het ontbreken van goede public relations en de slechte kwaliteit van de horecadienstverlening in het Turfschip. Men verweet de leiding te weinig professionaliteit in de exploitatie van het congrescentrum.¹²

Augustus 1970 stelden B&W de gemeenteraad voor om de garantie tot betaling van rente en aflossing voor de lening voor de bouw van het complex en de gemeentelijke bijdrage aan de jaarlijkse exploitatieverliezen opnieuw aanzienlijk te verhogen. De stichtingskosten waren uiteindelijk opgelopen tot ruim 8,7 miljoen gulden.¹³ De verschillende raadsfracties stelden teleurgesteld vast dat ze voor de vierde keer werden geconfronteerd met een verhoging van de te garanderen investeringskosten, maar konden niet anders dan ermee instemmen, de uitgaven waren immers al gedaan. Ook maakte de raad zich zorgen over het achterblijven van het aantal congressen en tentoonstellingen, maar bleef van mening dat het Turfschip een belangrijke aanwinst was voor de stad.¹⁴ In de daarop volgende maanden groeide het besef bij zowel B&W als in de gemeenteraad dat grote exploitatieverliezen op het Turfschip jaar op jaar zouden terugkeren als de functie van het congres- en tentoonstellingscentrum niet zou worden verbreed. Het gebouw zou veel meer een faciliteit voor activiteiten van en voor de inwoners van de stad moeten krijgen, die immers ook de exploitatie voor een flink deel moesten bekostigen.¹⁵

Het Turfschip was officieel een onafhankelijke naamloze vennootschap, maar was financieel en bestuurlijk zeer verweven met de gemeente Breda. De gemeente was meerderheidsaandeelhouder en verscheidene leden van B&W en de gemeenteraad waren commissaris van de NV. Mei 1971 brachten ambtenaren van de gemeente een rapport uit aan de commissarissen over de financiële situatie van de NV. Twee commissarissen, Nol van Loon (fractievoorzitter van de KVP) en Ruud Sandberg (raadslid van de VVD) traden daarop af. In hun ogen functioneerde de directie slecht en was de raad van commissarissen niet in staat hier iets aan te doen.¹⁶ Ook de heer Van Rijckevorsel, vicevoorzitter en vertegenwoordiger van het bedrijfsleven, trad af toen de resterende leden van de Raad van Commissarissen niet akkoord gingen met zijn voorstel de directeur te ontslaan.¹⁷ De gemeenteraad was nu alleen nog bereid de verder oplopende exploitatieverliezen te blijven financieren als B&W op korte termijn met een goed onderbouwde visie voor de toekomst van het Turfschip zouden komen.

In diezelfde tijd verscheen er in *Oelaat*, 'krities maandblad voor Breda en Westbrabant' van de hand van Jo Bertram een kritische analyse van het Turfschip beleid van het gemeentebestuur.¹⁸ Bertram noemde de bouw van Het Turfschip een gevolg van de hoogmoedswaanzin van de stadsbestuurders in de jaren zestig, waarbij hij met name oud-burgemeester Geuljans, directeur van het VVV Sliepen en de voorzitter van de Kamer van Koophandel Bastiaansen noemde. Die wilden volgens Bertram Breda niet alleen het centrum van West-Brabant maar ook van het Benelux middengebied maken. Volgens hem hadden de bestuurders kunnen weten dat het congrescentrum in Breda nooit rendabel kon zijn. Daarvan mocht niet alleen de directeur van het Turfschip de schuld krijgen. Bertram achtte ook de gemeenteraden uit de jaren zestig schuldig aan het financieel debacle omdat zij te weinig kritische vragen stelden, signalen als die van Mosheuvel negeerden en telkens met algemene stemmen de voorstellen goedkeurden.

In oktober werd een hearing gehouden waar inwoners en verenigingen hun visie konden geven op het beleid met betrekking tot het Turfschip. Daar werd bepleit dat het gebouw veel meer gebruikt zou moeten worden voor bijeenkomsten en activiteiten van gewone burgers van de stad.¹⁹

B&W hadden grote moeite om een geloofwaardige visie te ontwikkelen waarmee de financiële problemen van het Turfschip konden worden opgelost. November 1971, maanden later dan was beloofd, kwam het college met een voorstel naar de gemeenteraad. De eerstverantwoordelijke wethouder die ook zitting had in de Raad van Commissarissen van het Turfschip, Frans Melzer (VVD), trad vlak voor de behandeling van het voorstel in de gemeenteraad om gezondheidsredenen af. B&W stelden voor de exploitatie van de NV meer te gaan richten op gemeenschapsactiviteiten voor de stad om zo de bezettingsgraad te vergroten. De horeca moest worden verpacht en op directie en personeel zou worden bezuinigd. Verder moest de gemeenteraad het exploitatietekort van ruim een miljoen gulden per jaar maar accepteren omdat er eigenlijk geen andere mogelijkheid was, liquidatie van de NV zou net zoveel kosten voor de gemeente en niets meer voor de stad opleveren.²⁰

De gemeenteraad had er echter geen vertrouwen meer in. Nol van Loon veegde de vloer aan met het voorstel van het college waarin nota bene zijn partijgenoten een dominante positie innamen. Het bood volgens hem geen concrete oplossing voor de moeilijkheden bij de exploitatie van het congrescentrum. Hij constateerde dat de zalen slechts dertig procent van het jaar werden gebruikt en dat die bezetting ook nog voor een flink deel ten

koste was gegaan van de bezetting van de schouwburg. Daarom kwam hij met het voorstel om een ad-hoccommissie uit de gemeenteraad in te stellen om te onderzoeken of de activiteiten van de schouwburg en het cultureel centrum de Beyerd naar het Turfschip konden worden overgebracht.²¹ Ook drongen verscheidene fracties aan op vervanging van de directie van het Turfschip. Drie leden van de gemeenteraad vonden dat het congrescentrum direct moest worden geliquideerd. De meerderheid van de gemeenteraad stemde in met het voorstel van Van Loon.²²

5. Opening Speelinstuif in het Turfschip op 7 juli 1974. Gedurende een aantal jaren werd in de zomermaanden de speelinstuif gehouden in de tentoonstellingshal van het Turfschip. (Foto BN De Stem/Johan van Gurp, collectie Stadsarchief Breda JVG19740707024)

Mei 1972 kwam de commissie Ad Hoc Turfschip uit de gemeenteraad met haar rapport. Er stond eigenlijk niet zoveel nieuws in. Volgens de commissie werd het grote exploitatiekort veroorzaakt door de hoge rentekosten over de leningen die waren afgesloten voor de bouw, de achterblijvende bezetting van de zalen, slechte exploitatie van de horeca, conflicten binnen de leiding en tussen personeel en leiding. De oplossingen moesten worden gezocht in een veel commerciële instelling van de leiding en uitbating van de horecafiliteiten, actievere acquisitie en veel meer multifunctioneel gebruik van het complex. De ingrijpendste suggestie was de samenvoeging van de personeelsbestanden van Turfschip, schouwburg en Beyerd en op termijn wellicht sluiting van de laatste twee instellingen.²³ Op 8 augustus wijdde de gemeenteraad een speciale vergadering aan de aanbevelingen van het rapport. Die werden door de meerderheid positief beoordeeld.²⁴

VVD-wethouder John van Graafeiland zette vervolgens alles in het werk om een meer commercieel beheer van Het Turfschip te realiseren door het te gaan verpachten aan een grote ervaren horecaondernemer. Maison Van den Boer, een grote cateraar uit Veghel, had

zich daarvoor al een jaar eerder gemeld. September 1972 stuurden B&W een preadvies in deze geest naar de gemeenteraad.²⁵ De meerderheid van de raad steunde het voorstel, maar de progressieve raadsleden waren er tegen omdat zij het gebruik van het centrum voor de Bredase burgers en de belangen van het personeel onvoldoende vonden veiliggesteld.²⁶ Begin december besloot Van Graafeiland als gedelegeerd commissaris van NV Het Turfschip om directeur Hans van Male op non-actief te zetten. Hij kondigde ook aan dat op 28 december datzelfde met de rest van personeel van het Turfschip zou gebeuren om de vrije hand te hebben om gebouw en inventaris aan de nieuwe pachter te kunnen overdragen.²⁷

6. Burgers bezetten op 9 december 1972 het Turfschip uit protest tegen de voorgenomen verpachting van het gebouw aan een particuliere horeca uitbater. (Foto BN De Stem/Johan van Gurp, collectie Stadsarchief Breda JVG19721209021)

Op 9 december bezette de Kulturele Raad, een kort daarvoor door de gemeente ingesteld adviesorgaan waarin vertegenwoordigers van de Bredase cultuurwereld waren benoemd, samen met personeelsleden van het Turfschip en belangstellende burgers het congresgebouw. Hun protest richtte zich tegen de voorgenomen verpachting aan Van den Boer en de voorbarige activiteiten die deze al had ondernomen met het oog op zijn overname van het Turfschip.²⁸ Niettemin stemde op 4 januari 1973 de meerderheid van de gemeenteraad in met het voornemen het gebouw via een nieuw op te richten stichting te verhuren aan een particuliere exploitant. Wel zouden in het huurcontract voorwaarden worden opgenomen over de beschikbaarheid van het gebouw voor gemeenschapsactiviteiten. Directeur en personeel van de NV werden ontslagen. Een zestal raadsleden stemden net als vier maanden tevoren tegen.²⁹ Het Bredase bedrijfsleven dat via de Kamer van Koophandel minderheidsaandeelhouder was van de NV en zich bij de start van Het Turfschip project garant had gesteld voor een deel van de exploitatieverliezen, trok zich in de daaropvolgende maanden terug. De gemeente was de enig overgebleven aandeelhouder en had dus de volledige zeggenschap over de NV die formeel nog de eigenaar was van het gebouw.

Particuliere exploitatie

16 april 1973 besloot de gemeenteraad vrijwel unaniem het gebouw te verhuren aan de nieuw opgerichte Stichting het Turfschip onder voorzitterschap van wethouder Van Graafeiland. De stichting verhuurde het Turfschip twee weken later door aan Maison Van den Boer. Praktisch kwam het erop neer dat de gemeente de kapitaalslasten voor het gebouw geheel voor haar rekening bleef houden (ongeveer zeven ton per jaar) maar dat de huurder verder voor een sluitende exploitatie en voor de acquisitie van congressen en gebruikers moest zorgen. Het complex bleef minstens een zestigtal dagen per jaar beschikbaar voor gemeenschapstaken en evenementen tegen een vastgesteld tarief. De huurder diende jaarlijks een verslag uit te brengen aan het gemeentebestuur. De gemeenteraad was moegestreden over het dossier Het Turfschip, slechts drie leden stemden tegen.³⁰

Van den Boer liet er geen gras over groeien. Krap een half jaar later meldde hij al dat de bezetting van het Turfschip door actieve acquisitie was verviervoudigd. Hij had met name de horeca ook sterk verbeterd. Er werd een rotsisserie geopend en de openingstijden werden enorm verruimd.³¹

7. Het Jazz Festival was een jaarlijks hoogtepunt in de kalender van Het Turfschip. Hier een optreden van de Breda International Jamband in 1982. (Foto BN De Stem/Johan van Gurp, collectie Stadsarchief Breda JVG19820522001)

Ondanks de stevige huurprijzen verwierf Het Turfschip in de jaren zeventig een centrale plaats in het culturele en maatschappelijke leven van Breda. Carnaval en het Jazzfestival waren jaarlijkse hoogtepunten. In de zomer organiseerde het jeugd en jongeren centrum er de speelinstuif. Het Brabants Orkest gaf er jaarlijks een aantal concerten, regelmatig met nationaal bekende solisten. Ook was er jaarlijks de Beneluxbeurs en een grote kunst- en antiekbeurs.

De exploitant wist vele incidentele evenementen naar het Turfschip te halen, variërend van de wereldtentoonstelling van bijzondere vogels tot het optreden van het showorkest van James Last, van het Nationaal Rodeo muziekfestival tot de oldtimerbeurs. Landelijke manifestaties zoals de Pasar Malam en de stripdriedaagse trokken vele duizenden bezoekers naar Breda. Politieke partijen hielden er regelmatig hun congressen. In het Turfschip werden regelmatig tv-opnamen gemaakt, waardoor het congrescentrum nationale bekendheid kreeg.

8. Carnaval was jaarlijks een enorme publiekstrekker voor Het Turfschip. Hier in beeld het Guldenbal van 1985. (Foto BN De Stem/Johan van Gorp, collectie Stadsarchief Breda JVG19850219106)

De tentoonstellingshal was in de jaren zeventig de locatie voor optredens van internationaal befaamde popartiesten. Mede dankzij het Bredase Black Lee Agency van Johan Segeren en Boudewijn van Bavel traden in het Turfschip Lou Reed, The Byrds, Procol Harum, Flying Burrito Brothers, Supertramp, Rory Gallagher, Yes en Wishbone Ash op. Deze optredens trokken duizenden bezoekers, ook van buiten de regio.³²

Ook voor lokale bijeenkomsten werd het Turfschip een veel gebruikte accommodatie: inentingsdagen, diploma-uitreikingen, vakbondsmanifestaties, voorlichtingsbijeenkomsten van de gemeente, afscheidsfeesten van notabelen.

Het gemeentebestuur leek vrede te hebben met het functioneren van het Turfschip naast de andere culturele instellingen. Het idee om de schouwburgfunctie te integreren met die van het congrescentrum was van de baan. De schouwburg aan het Van Coothplein was wel dringend aan renovatie toe. In 1979 zette het gemeentebestuur een aantal mogelijkheden op een rij en koos uiteindelijk voor de bouw van een nieuwe toneeltoren bij het gebouw van het oude Concordia. Toneel in het Turfschip vroeg om totaal andere faciliteiten en was moeilijk in te plannen samen met de andere evenementen in het congrescentrum. Een totaal nieuwe schouwburg vond men op dat moment te duur.³³

In het kader van een breed onderzoek naar mogelijke bezuinigingen op gemeentelijke uitgaven werd vanaf 1982 onderzocht of het financieel voordelig was Het Turfschip te verkopen. De N.V. Het Turfschip, waarvan de gemeente als sinds 1973 de enige aandeelhouder was, werd geliquideerd.³⁴ De gemeenteraad besloot op 24 april 1986 Het Turfschip te verkopen aan Van der Valk Gilze b.v. voor 2.680.000 gulden. Dit was aanmerkelijk minder dan de boekwaarde, maar de budgettaire lasten verminderden toch aanzienlijk en de gemeente liep niet meer het risico te moeten opdraaien voor toekomstige onderhoudskosten en exploitatietekorten. In het koopcontract was bepaald dat het huurcontract met Van den Boer onder gelijke voorwaarden zou doorlopen. Ook bleef het Turfschip beschikbaar voor gemeenschapsactiviteiten.³⁵ Het bestuur van stichting Het Turfschip besloot oktober 1986 tot liquidatie van de stichting. Eindelijk leek de gemeente verlost van het Turfschipp dossier.

9. Peter en Anita Werther die voor het Van der Valk concern het Turfschip vanaf 1987 winstgevend probeerden te exploiteren, maar uiteindelijk besloten tot sloop van het evenementencentrum. (Foto BN De Stem/Johan van Gorp, collectie stadsarchief Breda JVG19870904011)

Van der Valk kocht Het Turfschip om haar party- en serviceactiviteiten uit te breiden. Het concern verlengde het verhuurcontract met Van den Boer niet en nam de exploitatie in eigen hand. Acquisitie en evenementen werden meer gericht op de gewone Bredanaar: goede kwaliteit tegen redelijke prijzen, werken voor mensen met een kleiner budget. De omzet van de horeca was doorslaggevend voor de exploitatie. Directeur Peter Werther had ambitieuze toekomstplannen, een nieuw hotel en ook een forse uitbreiding van de zaal.³⁶ De gemeente hield dat echter af.

| De neergang

De gemeente kwam in 1991 met een plan om samen met onder anderen Joop van den Ende aan het Chasséveld een nieuwe schouwburg te gaan realiseren. Werther voelde zich bedreigd door dit plan, omdat dit zou leiden tot een nieuw zalencomplex dicht bij het Turfschip dat bovendien met gemeenschapsgelden zou worden ondersteund. Als alerte ondernemer kwam hij direct met het voorstel het schouwburgplan samen met Van der Valk te ontwikkelen, het concern exploiteerde elders in het land ook al theaters.³⁷

De gemeente was bang dat het Van der Valkconcern de programmering van het theater teveel zou gaan domineren en ging niet in op het aanbod van Werther. Ze besloot zelfstandig het Chassé Theater te gaan bouwen tussen het nieuwe stadskantoor en de Kloosterkazerne. Maar Werther liet zich niet zomaar buitenspel zetten, hij stelde in 1994 voor dat hij de voormalige Kloosterkazerne zou kopen en verbouwen tot evenementengebouw. Naast de nieuwe schouwburg zou hij een hotel bouwen en de horeca van het gehele theater- en zalencomplex verzorgen. Vervolgens zou het Turfschip gesloopt worden.³⁸

Er waren echter nog andere projectontwikkelaars geïnteresseerd in de Kloosterkazerne en de bouw van hotels in de binnenstad. Er werden allerlei plannen ontwikkeld en voorstellen besproken, maar de meeste projectontwikkelaars haakten af. In 1995 werd het Chassétheater met drie multifunctionele zalen geopend en vrijwel iedereen was enthousiast, maar financieel herhaalde zich het drama van de oplopende verliezen zoals zich dat begin jaren zeventig met Het Turfschip had voorgedaan. De gemeenteraad sprak uit dat de horeca van het Chassé aan een particuliere exploitant zou moeten worden uitbesteed. De directie van het Chassétheater deed zijn best om zoveel mogelijk evenementen binnen te halen, maar dat ging nogal eens ten koste van de exploitatie van Het Turfschip. De gemeente als eigenaar van het Chassé Theater en Van der Valk als eigenaar van Het Turfschip hadden beiden een groot financieel probleem.

Juni 1996 dachten beide partijen dit probleem met een ruilvereenkomst te kunnen aanpakken. De gemeente zou met Van der Valk de Kloosterkazerne ruilen voor het Turfschipgebouw waarbij het plan van Werther uit 1994 in grote lijnen zou worden uitgevoerd.³⁹ Mei 1997 bleek de ruilvereenkomst nog steeds niet bekrachtigd. Werther en de directeur van het Chassé Theater, Reg ten Zijthoff, konden het niet eens worden over de overdracht van de exploitatie van de horeca. De gemeente zei de vertraging te betreuren. Ondertussen liepen de verliezen op het Chassé Theater op, de gemeente moest jaarlijks 7,2 miljoen gulden subsidie bijdragen.⁴⁰ Een gesprek met de wethouder mocht niet baten en Werther stopte definitief met de onderhandelingen over de ruilvereenkomst, omdat hij niet geloofde dat de theaterdirectie bereid was een contract met Van der Valk aan te gaan. Wethouder Van Os zegde daarop Ten Zijthof als directeur van het Chassé Theater de wacht aan.⁴¹ Uiteindelijk gingen de partijen toch weer om tafel zitten. In december liepen die onderhandelingen opnieuw vast, nu omdat Werther subsidie wilde van de gemeente voor de restauratie van de Kloosterkazerne en toestemming om op de plaats van het oude Turfschip een hotel, bioscopen en detailhandel te gaan vestigen. Aan deze voorwaarden wilde de gemeente niet voldoen. De onderhandelingen werden definitief gestopt.⁴² Kort daarna ging de gemeente met Holland Casino in zee voor de exploitatie van de Kloosterkazerne.

10. Oktober 1998 werden voor het laatst de nationale stripdagen in het Turfschip gehouden. (Foto BN De Stem/Johan van Gorp, collectie Stadsarchief Breda JVG19981011024)

Daarmee was het lot van Het Turfschip definitief bezegeld, Van der Valk kon door de concurrentie van het Chassé Theater het congres- en evenementencomplex niet rendabel exploiteren. Onder meer omdat het Chassé Theater het Jazz Festival bij Het Turfschip wegkaapte, liepen de inkomsten sterk terug. Mei 1998 maakte Werther bekend dat hij Het Turfschip per 1 juli ging sluiten. Hij was van plan op dezelfde plek een nieuw hotel-restaurant te bouwen en de resterende grond te verkopen. De aankondiging van de sluiting leidde tot vertrek van diverse beurzen en evenementen uit Breda die jaarlijks in Het Turfschip werden gehouden.⁴³

De gemeente zei de sluiting van Het Turfschip te betreuren en beriep zich op een eerder bedongen recht om het terrein voor zes miljoen te mogen terugkopen. Zij hoopte zo te bereiken dat Het Turfschip in afwachting van de realisering van een nieuwe evenementenhal elders in de stad nog langer open zou kunnen blijven.⁴⁴ Werther begon onderhandelingen met de gemeente en een projectontwikkelaar over een nieuwe invulling van het Turfschipterrein. Die verliepen opnieuw moeizaam. In afwachting van de besluitvorming over de invulling van het terrein werd de exploitatie van het al grotendeels leegstaande gebouw in handen gegeven aan de Bergse ondernemer Ton Linssen. Die regelde onder meer dat het carnaval in 1999 nog één keer in Het Turfschip zou kunnen plaatsvinden. Kort na het laatste Guldenbal in het Turfschipgebouw zegde Linssen zijn contract met Van der Valk weer op, ook hij wist geen rendabele exploitatie te realiseren. De rechter gaf Van der Valk gelijk: het concern was niet verplicht het gebouw aan de gemeente terug te verkopen.⁴⁵ Werther besloot daarop het complex te laten slopen, hetgeen al in augustus 1999 gebeurde. Sommige evenementen werden daarna in het Chassé Theater gehouden maar Breda verloor ook een aantal jaarlijkse beurzen en popconcerten, waarvoor geen adequate

11. Sloop van Het Turfschip in 1999. (Foto BN De Stem/Johan van Gorp, collectie Stadsarchief Breda JVG19991005043)

accommodatie meer beschikbaar was. Peter Werther probeerde via gerechtelijke procedures nog een schadevergoeding te krijgen voor de zijns inziens oneerlijke concurrentie van het Chassé Theater en de onrechtvaardige beleidsbeslissingen van de gemeente inzake Het Turfschip en de belangen van Van der Valk. De rechter wees in 2002 de miljoenenclaims van Werther af.⁴⁶ Van der Valk verkocht de grond aan projectontwikkelaar IBC Vastgoed. Die bouwde er het complex 'De Potvis' met een bioscoop en appartementen. Het duurde tot 2017 voordat Breda weer een grote evenementenhal kreeg, in het Breepark nabij Bavel.

| Conclusies

Het Turfschip was in eerste instantie bedacht als congres- en tentoonstellingsruimte voor het bedrijfsleven in de Benelux. Breda bleek echter niet zo gunstig te liggen en niet te kunnen zorgen voor de hotel- en horeca faciliteiten die gewenst zijn voor grote en meerdaagse congressen. De concurrentie van congrescentra in andere steden maakte dat de bezetting van Het Turfschip in dit opzicht ver beneden de verwachtingen bleef. Gelukkig was er al vroeg het besef dat het gebouw ook geschikt moest worden gemaakt voor concerten en daarin werd flink geïnvesteerd. Dit was echter ook een van de oorzaken van de hoge kapitaalslasten die op de exploitatie van Het Turfschip gingen rusten. De gemeente stond garant voor het grootste deel van de exploitatieverliezen. Naarmate de gemeente meer moest bijdragen gingen bestuur en bevolking het congrescentrum meer en meer zien als een evenementencomplex van en voor de gemeenschap. Door de vele publiekstreckende activiteiten die er vanaf de jaren zeventig in de goed geoutilleerde congres- en concert-

zaal en in de evenementenhal werden georganiseerd werd Het Turfschip een nationaal bekend congres- en amusementscentrum. Maar ondanks die verbreding van de taakstelling bleek het onmogelijk het bedrijf ook maar enigszins rendabel te exploiteren. Al na enige jaren besloot het gemeentebestuur om de verliezen in te tomen door het beheer van het centrum geheel in handen te geven van een commerciële horeca-uitbater. De kapitaal-lasten en het onderhoud van het gebouw bleven voor rekening van de gemeente. Om deze last te verminderen werd het gebouw in 1986 aan het Van der Valkconcern verkocht. Dat wist het zalencentrum nog een aantal jaren rendabel te exploiteren, maar toen de gemeente op een steenworp afstand het Chassé Theater met drie multifunctionele zalen bouwde gooide het concern de handdoek in de ring. In 1999 werd Het Turfschip gesloopt. Breda bleek te klein voor een groot theater én een groot evenementencomplex in zijn centrum.

-
- 1 NL-BdSA, Stadsarchief Breda (hierna SAB), Bijlage bij de notulen van de gemeenteraad 1961, no. 300, p. 533.
- 2 SAB, Notulen van de gemeenteraad 12 juli 1961, p. 187 e.v.; *Dagblad De Stem* 13 juli 1961.
- 3 SAB, Notulen van de gemeenteraad 17 januari 1962, p. 15.
- 4 SAB, Bijlagen bij de notulen van de gemeenteraad 1962, no. 213.
- 5 SAB, Bijlagen bij de notulen van de gemeenteraad 1962, no. 415; Notulen van de gemeenteraad 19 september 1962, p. 428 e.v.
- 6 SAB, Bijlagen bij de notulen van de gemeenteraad 1963, no. 342.
- 7 SAB, Notulen van de gemeenteraad 16 december 1965, p. 464, 465.
- 8 *De Bredasche Courant*, 29 januari 1966.
- 9 *Dagblad De Stem*, 9 december 1966.
- 10 SAB, Notulen van de gemeenteraad 24 januari 1967, 47 e.v.
- 11 *Algemeen Handelsblad*, 18 januari 1969; SAB, Notulen van de gemeenteraad 16 januari 1969, 52 e.v., 28 november 1969, p. 928.
- 12 *Dagblad De Stem*, 23 en 29 juli 1970.
- 13 SAB, Bijlagen bij de notulen van de gemeenteraad 1970, no. 310.
- 14 SAB, Notulen van de gemeenteraad 28 augustus 1970, p. 676 e.v.
- 15 SAB, Notulen van de gemeenteraad 25 maart 1971, p. 469 e.v.
- 16 SAB, Notulen van de gemeenteraad 24 juni 1971, p. 874 e.v.
- 17 SAB, ARCO364, Turfschip N.V. inv.nr. 1, verslag RvC 16 juni 1971.
- 18 Bertram, Jo, 'Breda voor de tweede keer door turfschip ingenomen', in: *Oelaat, 'krities maandblad voor Breda en Westbrabant'*, juni 1971.
- 19 *Dagblad De Stem*, 13 oktober 1971.
- 20 SAB, Bijlagen bij de notulen van de gemeenteraad 1971, no. 347.
- 21 SAB, Notulen van de gemeenteraad 11 november 1971, p. 1207 e.v.
- 22 SAB, Notulen van de gemeenteraad 11 november 1971, p. 1272.
- 23 *Eindrapport Commissie Ad Hoc Turfschip*, Breda mei 1972.
- 24 SAB, Notulen van de gemeenteraad 8 augustus 1972, p. 758 e.v.
- 25 SAB, Bijlagen bij de notulen van de gemeenteraad 1972, no. 314.
- 26 SAB, Notulen van de gemeenteraad 26 september 1972, p. 1013 e.v.
- 27 *Dagblad De Stem*, 9 december 1972.
- 28 *Dagblad De Stem*, 9 en 11 december 1972.
- 29 SAB, Notulen van de gemeenteraad 4 januari 1974, p. 37.
- 30 SAB, Notulen van de gemeenteraad 16 april 1973, p. 451 e.v. Bijlage bij de notulen van de gemeenteraad 1973, no. 153; *Dagblad De Stem*, 18 april 1973.
- 31 *Dagblad De Stem*, 10 oktober 1973.
- 32 *BN De Stem*, 24 november 2014.
- 33 SAB, Bijlagen bij de notulen van de gemeenteraad 1979, no. 347.
- 34 SAB, Bijlage bij de notulen van de gemeenteraad 1984, no. 177.
- 35 SAB, Bijlage bij de notulen van de gemeenteraad 1986, no. 137.
- 36 *Dagblad De Stem*, 10 april 1986 en 23 december 1988.
- 37 *Dagblad De Stem*, 7 september 1991.
- 38 *Dagblad De Stem*, 1 en 3 oktober 1994.
- 39 *Dagblad De Stem*, 17 juni 1996.
- 40 *Dagblad De Stem*, 2 mei 1997; SAB, Notulen van de gemeenteraad 27 juni 1997, p. 416 e.v.
- 41 *Dagblad De Stem*, 15 mei 1997.
- 42 *Dagblad De Stem*, 17 en 18 december 1997.
- 43 *Dagblad De Stem*, 13 en 14 mei 1998.
- 44 SAB, Notulen van de gemeenteraad 25 juni 1998, p. 330 e.v.
- 45 *Dagblad De Stem*, 22 april 1999.
- 46 *BN De Stem*, 19 december 2002.